

INDUSTRIENS
UTREDNINGSSINSTITUT
ARKIVET

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

15.7.1948.

"Sveriges behov och resurser 1960".

En undersökning om Sveriges möjligheter till ekonomisk utveckling på längre sikt.

Den ekonomiska debatten i Sverige har under de senare åren huvudsakligen kommit att röra sig kring med andra världskriget sammanhängande krisproblem. Den förstörelse och snedvridning av världens produktionsapparat och de rubbningar av penning- och valutaväsendet, som kriget fört med sig, har kommit intresset att i första hand koncentrera sig kring olika balans- och jämviktsproblem, berörande såväl de olika ländernas inre ekonomiska förhållanden som de ekonomiska förbindelserna mellan länderna. - En nödvändig förutsättning för ett fortsatt framåtskridande och för en höjning av levnadsstandarden är givetvis, att vårt ekonomiska system bringas att fungera på ett tillfredsställande sätt. Det synes emellertid vara en viss fara att dagens problem och svårigheter i alltför hög grad överskugga andra sidor av det ekonomiska livet och att perspektivet för den ekonomiska verksamheten förkortas.

Det har därför synts önskvärt att under bortseende från de speciella problem, som den akuta bristen på samhällsekonomisk balans skapar, utreda och analysera de reala utvecklingsmöjligheterna för Sveriges ekonomi för det närmaste decenniet eller eventuellt en något längre framtida period.

I sista hand avgörande för möjligheterna till framåtskridande är ju tillgången på produktiva resurser, den tekniska utvecklingen, det sätt på vilket resurserna fördelas på olika ändamål samt betingelserna för varuutbyte med andra länder. Det synes möjligt att vinna djupare insikt i sådana realekonomiska sammanhang som på längre sikt bestämmer utvecklingen, om man bortser från de mer tillfälliga konjunkturörelserna och i stället förutsätter en stabil prisutveckling och en relativt jämn och hög sysselsättningsnivå. Undersökningar av detta slag ha under senare delen av kriget och efter kriget utförts i flera länder. Den förmämsta och mest djupgående torde vara den i U.S.A. utgivna "America's Needs and Resources". Dess syfte är att på basis av erfarenheterna från kriget skissera den levnadsstandard, som kan uppnås i U.S.A. 1960, under förutsättning av full sysselsättning.

Planer och prognoser, som sträcka sig relativt långt in i framtiden, ha givetvis uppgjorts även i Sverige för olika områden av det ekonomiska livet. Man kan peka på bostadsbyggandet, jordbruket, transportväsendet och utbyggandet av kraftverken. Det har emellertid syntts institutets ledning vara värdefullt, om dessa olika planer kunde fogas in i en sammanfattande bild av den allmänna, samtliga delar av det ekonomiska livet omfattande utvecklingen. Förutsättningar skulle därmed skapas att belysa såväl möjligheterna för en gynnsam ekonomisk utveckling som de förhållanden som begränsa takten i framåtskridandet. Genom att ställa in framtidsplaner och prognoser för olika områden i sitt allmänna ekonomiska sammanhang borde man kunna vinna en bättre överblick över vilken utveckling på olika delområden som är förenlig med förutsättningarna för den allmänna ekonomiska utvecklingen. Det bör sålunda vara möjligt att besvara frågor som: "Hur förhåller sig planerna för en höjning av bostadsstandarden till möjligheterna för den framtida kapitalbildningen över huvud taget?" eller "När kunna vi få råd att med vår starkt socialt inriktade inkomstfördelningspolitik allmänt införa sådana konsumtionsvaror i vår budget som möta i det amerikanska bilsamhället?".

Ett numer allmänt vedertaget instrument för analys av den ekonomiska utvecklingen utgöres av nationalinkomst- och nationalproduktssammansättningar. Dessa ge å ena sidan en bild av hur de enskilda samhällsmedlemmarna under en given period använt sina inkomster och å den andra hur de olika näringsgrenarnas produkter fördela sig på olika användningsområden: råvaror, konsumtionsvaror, kapitalvaror och exportvaror respektive deras förbrukning av råvaror och anskaffning av kapitalvaror. En allmän kartläggning av den ekonomiska situationen i ett land under ett år erhålles på detta sätt och en jämförelse mellan olika år är ägnad att belysa viktiga utvecklingstendenser. Det kan sägas vara utredningens mål att nå fram till några alternativa prognoser för Sveriges nationalinkomst 1960 eller 1965. Problemställningen kan också varieras genom att man uppställer en viss storlek och sammansättning av nationalinkomsten som ett mål och söker besvara frågan, vid vilken tidpunkt Sverige under olika förutsättningar kan nå fram till denna nationalinkomst.

Eftersom all framtidsbedömning bygger på erfarenheter från det förflutna, måste en betydande del av undersökningens arbete omfatta en utredning av Sveriges ekonomiska utveckling under de sista decennierna. Utvecklingstrenderna på olika områden måste klarläggas och de faktorer, som bestämmer utvecklingen, analyseras. Visserligen kan man icke förutsetta att utvecklingen under 50-talet kommer att följa samma linjer som under 30-talet

eller kriget, men endast en analys av den faktiska utvecklingen ger hållpunkter för en realistisk framtidsbedömning.

Utgångsmaterialet för denna del av undersökningen utgöres av de nationalinkomstkalkyler, som utföras inom Kommerskollegium av aktuarie Einar Dahlgren, och vilka institutet beretts tillfälle att taga del av efter hand som de slutföras. I det följande lämnas en summarisk exemplifierande översikt av de problem, berörande såväl den förgångna utvecklingen som framtidsbedömningen, som utredningen speciellt kommer att behandla.

Demografiska förutsättningarna.

Människans ur ekonomisk synpunkt dubbla ställning som produktionsfaktor och konsument medför helt naturligt att studiet av befolkningsutvecklingen måste spela en central roll i utredningen. Befolkningens storlek, fördelning på ålder och kön, på olika yrkesgrupper, den sannolika giftermåls- och hushållsbildningsfrekvensen etc., allt detta har i olika avseenden relevans för såväl konsumtionens som produktionens storlek och inriktning. Särskilt intresse knyter sig till arbetskraftsbalansen, som kan väntas ganska radikalt förändras under 1950-talet i förhållande till förkrigstiden.

Inkomstfördelningen.

Ett studium av inkomstfördelningen är ett viktigt led i analysen av nationalinkomstens användning. Intimt samband måste antagas råda mellan konsumtionens storlek och inriktning och inkomstfördelningen. Betydelsefull kunskap kan också vinnas om sambandet mellan enskilt sparande och inkomstfördelning. Eftersom inkomstfördelningen i betydande utsträckning bestäms av den offentliga skatte- och socialpolitiken kommer särskild uppmärksamhet att ägnas en analys av den grad av inkomstutjämning som på olika vägar åstadkommes genom de offentliga myndigheternas åtgärder. Med utgångspunkt från analysen av trettio-talet och krigstiden och under hänsynstagande till aktuella tendenser kan sedan en framtidsbedömning göras.

Privat konsumtion.

Eftersom konsumtionsvanorna äro relativt fasta, torde det samband mellan realinkomst och konsumtion av olika varor som under de sista decennierna rätt med vissa modifikationer kunna läggas till grund för en framtidsprognos. Eftersom framåtskridandet allmänt sett innebär, att samhällsmedlemmarnas realinkomst ökar, är det för utredningen väsentligt att nå fram till en uppfattning om relationen mellan förändringar i konsumtionen av olika varor och tjänster vid en förändring av inkomst i olika inkomst- och socialklasser. På detta område finnas åtskilliga utredningar redan verkställda och värdefullt material kan erhållas ur nationalinkomstkalkylerna och socialstyrelsens konsumtionsundersökningar.

Offentlig konsumtion och investering.

Ett karakteristiskt drag i det senaste decenniets utveckling har varit att den offentliga hushållningen både absolut och relativt sett ökat i betydelse. En stor del av expansionen i de offentliga myndigheternas utgifter under senare år sammanhänger visserligen med de betydande inkomstöverföringar som en utvidgad socialpolitik medfört, men även den del av nationalprodukten som det allmänna direkt disponerar över har avsevärt ökat. För att bedöma huruvida denna allmänna tendens kommer att göra sig gällande även i framtiden kräves en ingående analys av de faktorer som bestämt den tidigare utvecklingen. Den nationalekonomiska betydelsen av den offentliga förvaltningens olika grenar och områden är hittills blott ofullständigt känd, delvis beroende på att såväl statens som kommunernas redovisningar äro upplagda efter kamerala och icke socialekonomiska synpunkter.

En särskilt viktig roll spela de offentliga investeringarna. En allt större del av den samhällsliga kapitalbildningen sker ju inom den offentliga sektorn. Dessa investeringar sammanhänga delvis med den löpande offentliga konsumtionens utveckling men äro i viktiga fall, till exempel beträffande investeringar i vägar, vatten och avlopp, etc., oberoende av denna.

De speciella problem som den offentliga verksamheten väcker för bedömningen av den ekonomiska utvecklingen ha visat sig så betydelsefulla och av så allmänt intresse, att en speciell undersökning planeras, som möjligen kommer att erhålla en sådan omfattning att den ej i sin helhet kan ingå i utredningen utan kommer att publiceras som en särskild monografi. En dylik framställning skulle närmast behandla 50-talet och kriget och innehålla klassificeringar och analys av de offentliga myndigheternas utgifter och inkomster ur nationalekonomisk och finanspolitisk synpunkt.

Sparandet.

. En av de väsentliga punkterna i utredningen blir att belysa å ena sidan de med olika framstegstakter förbundna investeringsbehoven och å andra sidan de ekonomiska subjektens vilja och förmåga till sparande. I långa loppet måste ju den reala kapitalbildningen till sitt omfång rättas efter det utrymme för den, som skapas genom sparande. Man äger för närvarande blott bristfällig kunskap om hur och var det samhällsliga sparandet äger rum. De undersökningar enligt intervjuemetod rörande olika social- och inkomstklassers konsumtionsvanor och inkomstdispositioner som bedrivs i socialstyrelsens regi torde i detta avseende på betydelsefulla punkter

kunna öka vår kunskap. Företagssparandet belyses delvis genom de vinstundersökningar, som årligen utföras inom institutet.

Produktiva
resurser och
teknisk ut-
veckling.

Mot de faktorer som bestämma behovsstrukturen skola de produktiva resurserna och deras tekniska användningsmöjligheter ställas. Även här gäller allmänt, att betydande arbete lägges ned på studium av tidigare utvecklingstrender men de olika näringsgrenarnas framtida tekniska produktionsmöjligheter bedömas också med utgångspunkt från aktuella tendenser som kunna utläsas ur en analys av produktionsapparatens struktur och grad av modernitet i utgångsläget, de linjer efter vilka den tekniska forskningen på olika områden arbetar o.s.v. Då arbetskraften i speciellt hög grad kan väntas utgöra den knappa faktorn beaktas särskilt möjligheterna till rationaliseringar och en höjning av arbetskraftens produktivitet. På flera områden utgör emellertid även ett förbättrat utnyttjande av råvarutillgångarna en förutsättning för ökad produktion. Det svenska näringslivets råvarubas är föremål för en särskild undersökning, som kombineras med analys av de olika näringsgrenarnas importbehov av råvaror, halvfabrikat, bränsle etc.

Produktivitets-
utveckling och
investerings-
behov.

Då en höjning av produktiviteten och minskad råvaruförbrukning som regel kräver betydande kapitalinvesteringar, samtidigt som utrymmet för dessa som ovan nämnts är begränsat, är det nödvändigt att kunna beräkna vilka investeringsbehov, som äro förbundna med olika produktions-tekniska utvecklingsalternativ. Sambandet mellan investeringar och produktivitetsförändringar är föremål för särskild undersökning inom institutet. Det är över huvud taget nödvändigt att kunna bedöma hur stor kapitalbildning som kräves i olika näringsgrenar för en expansion av produktionen med en samtidigt relativt minskad arbets- och råvaruutgång.

Då det är omöjligt för endast ekonomiskt skolad personal att behärska och sätta sig in i de tekniska förutsättningarna och utvecklingsproblemen, kommer en viktig fas av utredningsarbetet att utgöras av intervjuer och diskussioner med branscheexperter på olika områden. Eventuellt komma tekniska experter att i vissa fall anlitas för att utföra specialundersökningar på särskilt viktiga områden.

Tekniska för-
ändringar och
marknadsförut-
sättningar.

Studiet av de produktionstekniska utvecklingsproblemen leder också i viss utsträckning in på respektive näringsgrenars marknadsförutsättningar, nämligen i den mån produkterna icke avsättas på konsumtionsmarknaden utan utgöras av råvaror, halvfabrikat, kapitalvaror etc. som an-

vändas av andra näringsgrenar. Tekniska förändringar inom en bransch kunna ju såväl leda till erövring av nya marknader som förändrade råvaru- och halvfabrikatbehov. Verkningarna härav sträcka sig till andra näringsgrenar och kunna förändra deras produktionsförutsättningar eller avsättningsbetingelser. Allmänt gäller att en av utredningens huvuduppgifter är att belysa samspillet mellan det ekonomiska systemets olika delar med de följder dessa på längre sikt ha.

Utrikeshandel.

Eftersom på lång sikt handelsbalansen måste vara i jämvikt, kräves att såväl importbehoven för olika ändamål som olika näringsgrenars exportmöjligheter analyseras och bedömas. Man träffar här på ett av de mest svåröverskådliga områdena, då det internationella varuutbytets förutsättningar i hög grad förändrats genom andra världskriget. Vissa tecken tyda på att den tendens till ökad självförsörjning, som rådde inom ett flertal länder under trettio-talet kommer att ytterligare accentueras. Att detta kan få betydelsefullt inflytande på den framstegstakt, som kan uppnås, förefaller sannolikt. Det har emellertid ansetts lämpligt att så länge som möjligt skjuta på analysen och bedömningen av den framtida utrikeshandels betingelser under motivering att utvecklingslinjerna sannolikt om ett eller ett par år lättare kunna skönjas. Under utredningens gång får man därför nöja sig med några grova alternativa förutsättningar.

Det torde av det anförda ha framgått att den utredning om de framtida utvecklingsproblemen, som institutet påbörjat blir mycket omfattande och fordrar en koordination av många enskilda insatser.

För den allmänna planläggningen av undersökningen svara, förutom institutets chef professor Ingver Svenilsson, professorerna Erik Lindahl och Torsten Gårdlund. Som sekreterare för utredningen och närmaste ledare för de undersökningar som utföras direkt inom institutet fungerar fil.lic. Jonas Nordenson. Bland personer, som mottagit speciella uppdrag märkas: för befolkningsprognos institutets förre aktuarie fil.lic. Gösta Ahlberg, för inkomstfördelningsfrågor fil.lic. Ragnar Bentzel, för vissa råvaru- och utrikeshandelsproblem fil.lic. Erik Ambjörn och fil.lic. Ingmar Gerhard. Några yngre ekonomer och statistiker med sakkunskap på speciella områden ha även vidtalats för medverkan men kunna på grund av andra uppgifter icke påbörja sitt arbete förrän under höstens lopp.

Det arbete som utförts inom institutet sedan undersökningens påbörjande i mars har i stor utsträckning bestått av uppläggning och organisation av undersökningen, insamling av material och utarbetande av direktiv för specialundersökningar. I anslutning till utredningen göres inom institutet för närvarande sammanställningar för att jämföra levnadsstandarderna i Sverige resp. U.S.A. Då den amerikanska levnadsstandarderna i vissa avseenden ligger avsevärt över den svenska, kunna intressanta och värdefulla uppslag erhållas för att bedöma förändringar i konsumtionsstrukturen, som kunna väntas inträffa vid en levnadsstandardhöjning.

Preliminärt har undersökningen beräknats kunna slutföras inom loppet av två år. Vilken framtida period utredningen närmast skall behandla, kan på nuvarande stadium icke slutgiltigt fastslås. I hög grad måste detta bero på arten av det material, på vilket framtidsbedömningen kan grundas. Perioden mellan 1948 och 1960 (alternativt 1965) har emellertid ställts upp i det preliminära arbetsprogrammet.

Det bör till sist betonas, att utredningen icke i första hand syftar att komma till en fullständig prognos med pretention på att med stor sannolikhet överensstämma med den faktiska utvecklingen. Huvudsyftet är i stället att med utgångspunkt från de tendenser, som kunna utläsas ur den gångna utvecklingen och de aktuella utvecklingslinjer, som kunna skönjas i de planer för framtiden, som utarbetats på olika områden nå fram till en föreställning om den svenska ekonomiens utvecklingsmöjligheter och problem på längre sikt.